

Psalmzang berijming Datheen

Lezing Ter Hoogekerk
Middelburg

Zaterdagavond 3 april 2004

Door W. Westerbeke

Stichting de Gihonbron
Middelburg
2004

Kerkzang en de berijmde Psalmen.

Jonge mensen. Jullie zingen vanaf je kinderjaren psalmen in kerk. Heb je er wel eens bij nagedacht hoe de berijmde psalmen in de kerken van de reformatie gekomen zijn? Wisten jullie dat er in de kerk vóór de reformatie geen psalmen werden gezongen? Zeker niet door kinderen, meisjes en vrouwen. Heel in 't kort wil ik nalopen hoe psalmgezing in de loop van de eeuwen in de kerk er aan toeging.

1. Psalmen in de tijd van het Oude Testament.

In de tijd van het Oude Testament vond de eredienst plaats in de *tabernakel*. Er zijn geen teksten die aanwijzen hoe de zang daar plaats vond.

In de *tempel* heeft David en Salomo een koorgezing ingesteld onder leiding van een opperzangmeester. Het gewone volken luisterde naar het koor, terwijl ze de offerdiensten waarnamen. Of het volk met dit koor gezang meezong, valt te betwijfelen.

Vanaf de verstrooiing van Israël en Juda, ontstonden binnen en buiten het land van Israël synagogen. In de synagoge werd – en worden nóg - door alle mannen gezongen. Dikwijls worden ook de gebeden gezongen. Alleen de mannen nemen daar deel aan; geen meisjes en vrouwen.

2. Psalmgezing in de vroeg-christelijke kerk.

Het gezang in de vroeg-christelijke kerk, dus de gemeenten door de apostelen gesticht, is ontleend uit de synagogen. Psalmen en berijmde bijbelgedeelten namen een belangrijke plaats in. *Zingt den HEERE, met aangenaamheid in uw hart*, schrijft Paulus.

Ca. 590 bracht bisschop Gregorius meer orde in de gezangen in de kerk. Hij voerde ook de eenstemmige zang in. Dit wordt genoemd *het Gregoriaans kerkgezing*. Met verscheiden variaties en toevoegingen bleef dit gezang gehandhaafd in de rooms-katholieke kerk. Voor de gemeente was dit een verschraling. Want de koorzang had een groot manco. De gewone leden, - *leken* noemt men die, - mochten en konden niet meezingen. De koorzang was in het Latijn.

3. Psalmgezing in de tijd van de reformatie.

Wij nemen nu een grote stap naar de tijd van de reformatie, vanaf 1517. In de Lutherse kerk zong men psalmen en gezangen. Calvijn leidde van Genève een groot deel van de reformatie in Frankrijk. De Reformatoren wilden niet alleen de Bijbel centraal stellen in de eredienst, maar ook het psalmgezing laten functioneren.

Jongelui, jullie moeten op dit cruciale punt goed letten. Zoals we gezien hebben waren meisjes, vrouwen en kinderen uitgesloten van het gezang in de oudtestamentische eredienst. Zo is het nu nog in de synagoge. Het mohammedanisme heeft deze Joods - oosterse cultuur overgenomen in hun moskeeën. In de rooms Katholieke kerk schakelde men de vrouwen ook uit in de eredienst. Maar nu komt de grote verdienste van de reformatie voor de eredienst, het Woord komt niet alleen tot alle mensen, maar ***allen die in kerk komen mogen en moeten meezingen***. Deze vrijheid en mogelijkheid

voor allen behoort bij de Nieuw Testamentische godsdienst oefeningen. Dit was uniek in de reformatietijd.

In het eerste Franse psalmboek wat verscheen in 1543 te Genève, schrijft Calvijn:

"De kerkdiensten mogen geen onbegrijpelijk schouwspel in het Latijn zijn. Alles moet in de volkstaal en duidelijk gezegd worden. De drie belangrijkste delen van de eredienst zijn: de verkondiging van het Woord, de bediening van de sacramenten en de gebeden. En zijn twee soorten gebeden: die met woorden worden uitgesproken; **en die met gezang worden gezongen**. De liederen moeten passend zijn om daarmee God te bidden en Hem te loven. Daartoe zijn psalmen van David het meest geschikt. De liederen moeten met het *hart* gezongen worden. En het hart vereist *verstand*" Calvijn citeert Augustinus: "daarin verschilt nu juist het gezang van mensen met dat van vogels. Want een vink, een nachtegaal of papegaai kan wel zingen, maar zonder verstand"; (omdat ze God niet kennen). Deze prachtige beschrijving voor kerkzang mogen we wel in onze oren knopen!

Dit Franse psalmboek van 1543 was niet compleet. Pas in 1562 verscheen te Genève een complete Psalmberijming in het Frans. 100 psalmen waren berijmd door Theodorus Beza, een belangrijke reformator; en vijftig waren berijmd door Clement Marot. Deze 50 waren een selectie uit de 150 psalmen. De complete Franse bundel was zó populair dat er in 1562, het jaar van verschijning, 26 herdrukken verschenen.

4. De Psalmberijming in de Nederlanden.

Omstreeks 1540 kwam de reformatie langzaam opgang in de Zuidelijke Nederlanden, wat nu België is. En daarna in de Noordelijke Nederlanden. Het is een belangwekkende studie om na te gaan hoe de reformatie van de Zeeuwse kerken in Vlaanderen begon. De jonge verdruchte gemeenten hadden niet alleen behoefte aan het preken uit Gods Woord in het Nederlands, maar ook aan een goede Psalmberijming. De eerste Nederlandse berijming verscheen in 1540 te Antwerpen. Deze wordt genoemd *de Souterliedekens*. Voor kerkelijk gebruik was ze niet geschikt, want de melodieën waren deels ontleend aan wereldlijke liederen. Er volgden daarna meerdere berijmingen. Omstreeks de Beeldenstorm in 1566, brak de reformatie krachtig door in de Nederlanden. Nu, in datzelfde jaar verscheen een vertaling van het Franse complete psalmboek, zo letterlijk mogelijk vertaald door Petrus Datheen.

5. Wie was Datheen?

Petrus werd geboren ca. 1531 te Monta-Cassel in Vlaanderen. Nu ligt het in Frankrijk niet ver van de Belgse grens. Heel jong werd hij naar het Karmelieten klooster gestuurd. Toen hij ca. 18 á 19 jaar was, brak hij met het kloosterleven. Vanaf die tijd volgde hij de beginsels van de reformatie. Daarom moest hij vluchten naar Engeland. Wellicht heeft hij in Londen theologie gestudeerd. In 1555 werd hij tot predikant beroepen in de vluchtelingen gemeente in Frankfort. Daar ontstonden grote problemen met de Lutherse predikanten. Hij moest vertrekken en kwam terecht in Frankenthal, in de Pals, 1562. Daar vertaalde Datheen de Heidelbergse Catechismus vanuit het Duits in het Nederlands, in 1563. In 1566 was hij klaar met de vertaling van de Franse Psalmberijming in het Nederlands. In 't voorjaar van 1567 preekte Datheen in zijn vaderland Vlaanderen, in de buurt van Poperinge. Vanwege de vervolging hield men hagenpreken. Men schrijft dat de hervormingsdrang in Vlaanderen zó groot was, dat hij wel 15.000 mensen trok. Na een veel bewogen leven in Duitsland, Vlaanderen, Noord-Nederland, enz. kwam Datheen weer in Duitsland terecht, waar hij in 1588 overleed op de leeftijd van ca. 57 jaar.

6. De Psalmbundel van Datheen.

De psalmbundel van Datheen werd buitengewoon populair. In het jaar van verschijning, 1566 verschenen al 6 drukken. Eén ervan werd gedrukt bij Geleijn de Man te Gent. Uit een toevoeging op het titelblad blijkt hoezeer de bundel in de verdruchte gemeente gewaardeerd werd. Er staat bij de titel: *dewelke men voortaan in de Nederlandse gemeenten gebruiken zal*. In 1568 werd een kerkelijke vergadering gehouden te Wezel. Besloten werd om in de Nederlandse gemeenten de Psalmberijming van Datheen te zingen.

De eerlijkheid gebiedt te zeggen, dat er ook kritiek gekomen is op Datheens berijming. Ondanks de kritiek duurde het twee volle eeuwen totdat een nieuwe berijming, die voltooid werd in 1773, ingang vond in de Nederlands Hervormde Kerk. Tussen haakjes: Het is wel jammer, dat van allebei de berijmingen bepaalde psalmen en verzen zó weinig gezongen worden; om welke reden dan ook.

7. De melodie van de Psalmen.

Iemand van jullie, die gevoel heeft voor muziek en melodie, is natuurlijk benieuwd hoe het met de compositie van de psalmen zit. Nu, dat zit zo: de melodieën van het Franse psalmboek wat te Genève uitkwam waren gecomponeerd door Louis Bourgois en Quilaume Frank.

Piet van Amstel, een bekend, reeds overleden componist, schreef, dat Bourgois voor sommige psalmen melodieën van *de oude kerk* heeft gebruikt. De oude Christelijke Kerk heeft op haar beurt sommige psalmen ontleend aan de Joodse synagogen. Deze synagogen hadden elementen in de melodieën die regelrecht afkomstig waren van de voorzangers uit de stam van Levi, zoals er gezongen werd in de tijd van de Bijbel. Men kan uit de ritme van de Hebreeuwse taal veel muzikale elementen reconstrueren in de berijming van de psalmen die wij zingen. Van Amstel citeert een Israëlich deskundige die zegt, dat er nog een aantal opmerkelijke voorbeelden zijn van 3000 jaar oude melodieën, waarin een lijn loopt naar het oude Gregoriaans kerkgezag in de rooms-katholieke kerk en de melodieën van de psalmen in de gemeente van Calvijn. De melodie van psalm 2 en psalm 118, die toen in de Joodse synagoge te Montpellier in Frankrijk gezongen werd, is precies dezelfde als in ons psalmboek. De melodie van psalm 110 in de Asjkenazische Joodse traditie is dezelfde als bij ons.

Datheen heeft deze melodieën uit de Franse psalm boek dus geheel overgenomen *om eenheid te krijgen in de kerken van de reformatie*, zoals hij zelf schrijft in de voorrede voor zijn psalmboek. Hij liet de compositie corrigeren door Cornelis de Leeuw. Het zou machtig interessant zijn wanneer over de oorsprong van de melodie een diepgaande universitaire studie aan besteed werd!

Psalmen volgens de berijming van Datheen waren gecomponeerd op hele en halve noten. Het verschil daartussen werd met een staartje aan een noot duidelijk gemaakt. Dit ritmisch gezang droeg veel bij aan de gevoelswaarde van de inhoud. Dit is ook logisch, zodra iets gaat leven in je ziel gaan wij andere klemtonen gebruiken en worden onze woorden en klinkers korter of langer. Dit ritmisch zingen vervaagde langzamerhand in de kerken. Vandaar dat de Voetius, een hoogleraar die het meest gezag geniet in het kerkrecht, in 1663 schreef: *dat allen toch de hele en halve noten goed onderscheiden, want het bevordert de schoonheid*.

8. Psalmberijming van 1773.

Datheens Psalmberijming werd in opdracht van de overheid vervangen in de Hervormde kerk, met ingang van 1 januari 1775. Daar kwam veel protest tegen.

Vooral hier op Walcheren. Diverse kinderen van God hebben gevangen gezeten op 's Gravenstein, een beruchte gevangenis, die stond waar nu de Nieuwe Burg is. Onder andere, drie Westkappelaars, Izak Verstraete was er één van; anderen, zoals Cornelis de Korte van Mariekerke en Lourens Ingelse uit de Oranjepolder bij Arnemuïden. Hun bekeringsgeschiedenissen zijn nog steeds in omloop. Hun bezwaar was niet in de eerste plaats, omdat de nieuwe berijming moderner taalgebruik voerde, maar vooral omdat *een nieuwe zangwijze*, d.w.z. een ritmische melodie, werd ingevoerd. Ritmisch zingen was toen al totaal ontwend. Bovendien werd dit ingevoerd onder Staatsdwang, politietoezicht en gevangenisstraffen.

50 jaar later schreef dominee Ledeboer:

*Geef ons het oude lied,
Vergeet ons HEERE, niet!*

Ledeboer voerde de psalmen van Datheen opnieuw in, bij de gemeenten die hem volgden in de afscheiding, vanaf 1836. Ledeboer schreef: *vele oude vromen hebben in hun leven, én stervende gezegd, dat de oude psalmen nog gezongen zouden worden.* Tot op deze avond wordt dit nog vervuld!

Jongens en meisjes, op **5 aspecten van psalmzang** wil ik jullie nog attenderen, met doel om de waarde ervan goed in te prenten.

1. Psalmenzang heeft een persoonlijk element. Het is een uiting van persoonlijke belijdenis of van geloofsleven. Preken doet één man, dan zijn wij passief. Er wordt terecht wel eens opgemerkt dat onze erediensten zo monotoon geworden zijn. Het was zo anders in de vroeg-christelijke kerk, waar altijd meerdere personen het woord voeren. Nu, door psalmenzang heeft ieder een persoonlijke inbreng, zoals biddend zingen, zingen uit begeerte, verlangen, en God loven en prijzen. En als genade in het hart ligt, geven wij uiting aan onze innerlijke behoefte aan de levende God en aan Zijn zalige gemeenschap. Daarbij tonen we onze liefde en vertrouwen op Hem als een trouw Verbondsgod, in nood en dood, in leven en sterven. Is dat niet heel belangrijk?

*O, God, geen god heb ik dan U,
Van 's morgens aanbid ik, U Heere,
Mijn ziel verlangt naar U gaar zere,
Die gans in mij versmeltet nu.* Psalm 63:1

2. In psalmzang volgen wij de engelen. Engelen zongen bij de schepping. Toen engelen de blijde boodschap van Jezus' geboorte vertelden, zongen ze het hoogste lied: *ere zij God in de hoogste hemelen; en vrede op aarde, in de mensen een welbehagen.* En we kunnen er wel op rekenen dat ze nooit mooier op hun gouden harpen getokkeld hebben dan toen Christes intrek nam in de hemel.

*Veel duizend engelen zeer schoon,
Dienen den HEER' voor Zijnen troon,
En zijn ook Zijn heirkrachten.* Psalm 68:9.

3. Psalmzang toont de eenheid te midden van verscheidenheid en verdeeldheid. Hoezeer verbroken de kerk van Christus in ons land is, er is een eenheid in psalmzang. Niet alleen een eenheid bij de zingende gemeente, maar deze eenheid is ook kerkverband overstijgend. Wij behoren meer de eenheid te zoeken, zover dat mogelijk is. Ik zeg dit niet verwijtend, want ik sta hier als een schuldige voor jullie. Datheen zingt in psalm 60 vers 1:

Wil haar schaad' en breuken genezen;

Want gans vervallen is haar wezen.

4. Psalmzang is soms profetisch. Psalm 69, 102 en andere psalmen spreken niet alleen van de bekering van Israël in het laatste der dagen maar ook van de heerlijke staat van Christus' kerk hierop volgend, en dat wereldwijd. Zouden we zulke bemoedigende psalmen niet van ganser harte en ziel meezingen? Zeker nu de kerk van Christus in zo'n droevige toestand verkeert.

't Vervallen Sion opbouwen

Zal onze God , vol van trouwen.

Psalm 102 :9

5. Psalmzang is een afschaduwing van het hemels gezang door de verlore schare. "Ik zag een grote schare, uit alle volkeren en ze zongen een nieuw lied. Het lied van Mozes en het Lam."

Nu, als er een levende hoop in het hart gewerkt is, zou je dan uit innerlijke vereniging met hen en uit heimwee naar het volmaakte leven in Gods gemeenschap, niet zingen, zoals psalm 43 vers 4?

Daar zal ik dan vrijmoedig wezen

Om tot Gods altaar vrij te gaan.

Tot God, Die mijn vreugd' is geprezen,

En mijn geneugte uitgelezen.

Dies zal ik vro de harpe slaan

En prijzen nu voortaan.

Jonge mensen ik wil besluiten met jullie uit mijn hele hart toe te wensen, wat er staat in het tweede vers van de berijmde Twaalf Geloofsartikelen.

Ik geloof in de Heilige Geest geprezen;

Dat er een christenkerk is en zal wezen.

Een verzameling der gelovigen tesame;

Een gemeenschap der heiligen bekwame.

Een vergeving van onze zonden al,

En dat dit vlees heerlijk verrijzen zal.

Een eeuwige leven, 't welk wij zullen erven;

Op dit geloof wil ik leven en sterven.

Allen hartelijk dank voor uw aandacht.

Overgenomen uit: CHRISTELIJKE ENCYCLOPEDIË

DATHENUS

Dathenus (Petrus) is ongetwijfeld een der belangrijkste personen uit de vaderlandse kerkhistorie der 16de eeuw geweest. Zijn naam was Pieter Dathen. Van zijn ouders is ons slechts bekend dat zijn vader eveneens Pieter heette.

Zijn geboortedatum is onbekend. Waarschijnlijk werd hij in 1531 uit Roomse ouders geboren en wel in Mont-Cassel in Vlaanderen. Reeds op zeer jeugdige leeftijd werd hij naar een klooster gezonden te Yperen om door monniken van de Carmelieterorde verder in de Roomse religie te worden onderwezen.

Reeds op 18- of 19-jarige leeftijd koos hij echter openlijk voor de beginselen der Reformatie en heeft hij het kloosterleven vaarwel gezegd. Speciaal het Calvinisme

bracht dezen ommekeer in hem teweeg. Nu trad hij onder anderen te Kortrijk, te Poperingen en misschien ook in zijn geboorteplaats op. In 1550 werd hij echter door de vervolgingen gedwongen naar Engeland uit te wijken. Hier wijdde hij zich aanvankelijk aan de topografie. Weldra werd hij „tot den dienst des Goddelicken Woordts beroepen", dat wil zeggen : hij begon zich toe te leggen op de studie der Heilige Schrift en wel onder leiding van mannen als à Lasco, Delenus en Micron. Hoogstwaarschijnlijk trad hij in deze jaren van' voorbereiding ook wel voor de gemeenten op. Predikant is hij echter in Engeland niet geweest. Met de dood van

Eduard VI en het optreden van de „bloeddorstige Maria" was het met de gastvrijheid in Engeland gedaan. Ook Datheen week uit en vestigde zich hoogstzeker in Emden, een belangrijk centrum van vluchtelingen. De in Frankfort onder à Lasco geïnstitueerde Nederduitsche vluchtelingenkerk begeerde een eigen dienaar des Woords en nu werd (mede op aanraden van à Lasco) Datheen als zoodanig beroepen. In 1555 werd de jonge predikant aan zijn nieuwe gemeente verbonden. Hier in Frankfort ontmoette hij in September 1556 persoonlijk Calvijn. In deze tijd valt ook een grote briefwisseling tusschen de grote reformator van Genève en Datheen. Helaas, hier raakte Datheen in heftige strijd met de kampioenen onder de Lutheranen. Ook de gemeente zelve werd door de Luthersche predikanten tegengewerkt en door de Overheid gewantrouwd. In 1561 nam de Raad dan ook een besluit, waarbij de kerk voor de vreemdelingen gesloten werd en waardoor Datheen en tal van vluchtelingen genoodzaakt werden opnieuw een wijkhaven te zoeken. Zij vonden dien in Frankenthal in de Paltz. Nu volgt Datheen's eerste verblijf in de Paltz (1562-1566). De vluchtelingen in Frankenthal nam alras in betekenis toe. Hier ontplooiden Datheen zijn talenten als schrijver. Een zware arbeid werd immers nu door hem ter hand genomen: de bewerking van de Liturgie, de vertaling van den Heidelbergse Catechismus en de berijming van den Psalmbundel.

Nauwelijks was hij echter met zijn pers-arbeid gereed gekomen, of wij zien hem ook buiten zijn gemeente werkzaam. Zoo deed hij in 1566, in opdracht van den keurvorst van de Paltz, een reis naar Zwitserland, teneinde met de evangelische steden aldaar de belangen der kerken te gaan bespreken.

Dan volgt Datheen's optreden in de Nederlanden (1566-1567). Het jaar 1566 was het „wonderjaar", het jaar van de hagepreeken en den beeldenstorm. De bewering, dat Datheen persoonlijk tot den beeldenstorm zou hebben aangezet, is van allen grond ontbloot. Wel verlangden in deze dagen verscheidene kerken in Vlaanderen dringend

zijn overkomst. Weldra bevond Datheen zich dan ook in Gent, waar hij als vast predikant optrad en van waaruit hij zijn tochten naar elders ondernam. Hij stond hier bekend als „de principaalste Minister der Calvinisten". De Synode van Antwerpen, die op 1 Januari 1567 samenkwam, werd ook door Datheen bijgewoond. Een dergelijke vergadering te Nieuwkerke werd door hem gepresideerd. Besloten werd tot gewapend verzet. Te Antwerpen heeft hij nog kennis gemaakt met den Prins van Oranje. In tal van plaatsen trad hij, soms voor duizenden hoorders, op. Onderwijl zamelde hij geld in voor aan te werven troepen. Helaas, heel de opstand mislukte en de zaak der Calvinisten in de Nederlanden scheen droeviger dan ooit. Datheen keerde dan ook naar Frankenthal terug, te meer, daar een hoge prijs op zijn hoofd was uitgelooft.

Het tweede verblijf van Datheen in de Paltz duurde nu van 1567 tot 1578. De ontzaglijke rampen in zijn Vaderland hadden een diepen indruk op hem gemaakt, maar het leven wierp hem opnieuw in den tredmolen. Zoo werd hij in 1567 door den keurvorst, die hem tot hoftheoloog had aangesteld, als veldprediker en raadsheer met diens zoon, den hertog Johan Casimir, en een leger van 11000 man naar Frankrijk gezonden, om aldaar de verdrukte geloofsgenoten bij te staan. In 1568 presideerde hij het bekende Convent te Wezel. In 1569 werd hij door de keurvorst tot hofprediker aangesteld en verwisselde hij dus van woonplaats. Nu keerde hij zich tegen Erastus en diens beginselen en wijdde hij zich aan de invoering van de kerkelijke tucht in de kerken van de Paltz. In 1571 nam hij deel aan een religie-gesprek met de wederdopers, waarbij bleek, dat Datheen met hart en ziel de Calvinistische beginselen was toegedaan en vaardig was in het debat. Hoewel hij in 1571 de Emdense Synode niet had bijgewoond, werd hem niettemin de uitvoering van enkele van haar besluiten opgedragen. De jaren, die nu volgen, waren die van nieuwe reizen (1572 tot 1578). Zo vertrok hij, met toestemming van zijn vorst in 1572 naar Holland, om als raad en commissaris van de Prins van Oranje en in diens naam allerwegen de kerkelijke en politieke zaken te regelen. Na een kort verblijf in Heidelberg, zette Datheen in 1573 den aangevangen arbeid in Holland voort. Omtrent deze tijd valt de overgang van, den Prins van Oranje tot de Gereformeerde religie en mocht ook Datheen delen in diens volle vertrouwen en sympathie. Van December 1573 tot Februari 1574 vinden wij nu Datheen, in dienst van zijn keurvorst, in Engeland om te spreken over het aanbieden van de soevereiniteit over de Nederlanden aan Englands koningin. Ook werd hij adviseur van Lodewijk van Nassau. In deze dagen herhaalde de Prins van Oranje zijn poging om Datheen voor vast (als hofprediker) aan zich te verbinden, maar èn voor dit aanbod èn voor de beroepen naar *Middelburg* en Delft moest deze bedanken. Al spoedig hervatte hij nu zijn functie als hofprediker van den keurvorst te Heidelberg, maar ook als zoodanig zat hij niet stil. Vooral de jaren 1575 tot 1577 waren voor hem zeer bedrijvige. Allereerst kwam Datheen door den dood van de keurvorst Frederik III (1576) in dienst van een zijner zonen, n.l. de Gereformeerde zoon Johan Casimir, met wie hij andermaal een tocht naar Frankrijk ondernam. Op 29

Mei 1577 predikte hij weer voor zijn oude Frankenthaler gemeente, waaraan hij zich nu opnieuw verbond. Met Tossanus werd hij hofprediker van Johan Casimir. Thans volgen de jaren van een vernieuwd verblijf in de Nederlanden, waarbij een ernstig geschil tussen Oranje en Datheen zich zou openbaren. In 1578 woonde Datheen de Nationale Synode van Dordrecht bij, waarbij hij als praeses fungeerde. Te Utrecht nam hij voor de Calvinisten de kerk der Minnebroeders in bezit. Ook vertoefde hij in dit jaar (1578) te Amsterdam, waar men hem als predikant begeerde, Van September 1578 tot Augustus 1579 woonde hij echter te Gent, waar hij zich terstond bij diegenen

aansloot, die tegen Oranje's plan van godsdienstvrede zich kantten, 't geen uitliep op de nimmer geheelde breuk tussen Oranje en Datheen. Dank zij de ernstigen twist met Oranje verliet Datheen de Nederlanden.

Hij keerde in het najaar van 1579 naar Frankenthal terug. Aanstonds werd een briefwisseling tussen Datheen en Oranje geopend, maar de pogingen, zoowel door particulieren als door kerkelijke vergaderingen aangewend, om Datheen met Oranje te verzoenen, bleven alle zonder resultaat.

In de jaren 1583 tot 1585 valt nu Datheen's laatste verblijf in de Nederlanden. Nog eenmaal verscheen Datheen in Gent en na den dood van den Prins van Oranje (1584) waagde hij zich zelfs in Noord-Nederland, waar hij echter op last van Prins Maurits werd gegrepen en gevangen gezet. Na een schriftelijke verdediging van zijn hand werd hij echter uit de gevangenis ontslagen (December 1584), waarop hij de wijk nam naar Sleeswijk. Hierop volgt dan de levensavond van dezen man (1585 tot 1588). In Sleeswijk vestigde Datheen zich nu als geneesheer te Husum (onder de schuilnaam van Petrus Montanus), welke plaats hij later verwisselde met Staden.

In Husum werd hij aangetast met een ernstige ziekte, waardoor hij in aanraking kwam met en onder de bekoring van de secte der David-Joristen. Deze inzinking van zijn geloofsleven was echter slechts van korten duur, gelijk Datheen zelf onder vele tranen heeft beleden aan een deputatie namens de Nationale Synode van 's-Gravenhage (1586) over deze ernstige aangelegenheid tot hem gezonden. Tevens beloofde hij aan deze deputatie, dat hij door de gunst van God tot aan zijn laatste ademtocht bij de ware leer zou blijven volharden.

Nimmer is Datheen naar het vaderland teruggekeerd. Ook te Staden en later te Elbing bleef hij de praktijk van geneesheer uitoefenen, vooral in de laatste plaats bij bevolking en Overheid zeer bemind en geacht. Hij ontsliep in Elbing de 17de Maart van het jaar 1588.

In zijn geschriften heeft Datheen betrekkelijk weinig oorspronkelijk werk geleverd en voor een deel zijn ze polemisch van aard. Zijn voornaamste betekenis lag op kerkelijk gebied, maar ook op staatkundig gebied heeft Datheen zich bewogen. Van diplomatieke aanleg was hij niet ontbloot. Vóór 1578 was hij de alom gevierde prediker en de raadsman van velen, na zijn door velen verkeerd begrepen verzet tegen Oranje taant zijn roem. Zijn hartstochtelijke natuur heeft hem wel eens parten gespeeld. Datheen was een stoer Calvinist, die Gods kerk in gevaarvolle tijden heeft mogen leiden en opbouwen.